

ОРИГІНАЛЬНА СТАТТЯ

УДК 61(061)

КОРОТКИЙ НАРИС ІСТОРІЇ СТАНОВЛЕННЯ КАФЕДРИ ГІСТОЛОГІЇ ТА ЕМБРІОЛОГІЇ НАЦІОНАЛЬНОГО МЕДИЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ О.О. БОГОМОЛЬЦЯ

Ковалевська Єлізавета Андріївна,
e-mail: danceliza@gmail.com

Ковалевська Є.А., Остапенко О.В., Запривода Л.П.

Національний медичний університет імені О.О. Богомольця, м. Київ, Україна

Резюме. Кафедра гістології та ембріології з'явилась у нашому університеті завдяки діяльності анатомів. Серед них вагомий внесок зробив В.О. Бец, якого справедливо називають її «хрещеним батьком». Кафедра спочатку знаходилась у двох аудиторіях анатомічного корпусу на вул. Фундуклеївській (нині вул. Богдана Хмельницького, 37), а згодом розмістилась в одноповерховому будинку поруч. Під час евакуації (1941-1943 рр.) кафедрі довелося переміститися у м. Челябінськ. На щастя, ці будівлі у Києві були збережені і після повернення кафедра розмістилась у своєму попередньому приміщенні. При введенні в експлуатацію морфологічного корпусу Київського медичного інституту по Брест-Литовському шосе, 82 (нині проспект Перемоги, 34) кафедра переїхала у нову будівлю і донині розміщується там. Кожен, хто керував кафедрою, вніс величезний внесок у її розвиток. Лише завдяки їхнім старанням кафедра стала взірцем, однією з найкращих. Це видатні гістологи, завідувачі кафедрою: Перемежко Петро Іванович (1868-1891), Якимович Яків Никифорович (1891-1904), Ломинський Федір Іванович (1905-1924), Черняхівський Олександр Григорович (1925-1929), Шахов Семен Дмитрович (1930-1953), Зазибін Микола Іванович (1954-1975), Кабак Костянтин Степанович (1976-1992). З 1992 року і донині кафедрою завідує член-кореспондент НАМН України, професор, д.мед.н. Юрій Богданович Чайковський. На кафедрі роблять нові наукові відкриття, нейрогістологічна школа продовжує своє життя в роботах учнів та послідовників, продовжуються дослідження не тільки нервової, але і інших систем організму, проводяться ембріологічні дослідження.

Ключові слова: кафедра гістології та ембріології, історія становлення та розвитку.

«Гістологія є частиною анатомії та фізіології і найтіснішим чином пов'язує їх воедино. У ній полягає велика майбутність для дослідження всього органічного, всього, що носить в собі ознаки життя, тому гістологію можна назвати вищою анатомією»

V.O. Bez

Кафедра гістології та ембріології з'явилась у нашому Університеті завдяки діяльності, як не дивно, анатомів. Серед них вагомий внесок зробив Володимир Олексійович Бец, якого справедливо називають «хрещеним батьком» цієї кафедри. Він на прохання медичного факультету читав студентам спеціальний курс лекцій і вів з цієї дисципліни практичні заняття. Факультатив, що так зацікавив лікарів-початківців, почав переходити на щабель обов'язкової дисципліни, оскільки поглиблення у мікроскопічний світ норми та патології стало необхідним для більш глибокого розуміння захворювань.

Датою початку викладання гістології, цитології та ембріології як самостійної дисципліни вважають 1868 рік. Ка-

федра спочатку знаходилась у двох невеличких аудиторіях анатомічного корпусу по вул. Фундуклеївській (нині вул. Богдана Хмельницького, 37), а згодом розмістилась у одноповерховому будинку поруч, але він, на жаль, не зберігся до наших днів. На той час штат кафедри складався із завідуючого, препаратора і двох служителів. На самому початку розвитку кафедри В.О. Бец зробив величезний внесок – він передав у користування кафедри велику кількість мікроскопів.

Першим завідуючим став Петро Іванович Перемежко (1868-1891 рр.). Це був відданий улюбленій справі гістолог.

П.І. Перемежко народився 12 (24) липня 1833 р., Риботинь, Кролевецький повіт, Чернігівська губернія. Походив

із збіднілої дворянської сім'ї. У 1845 році поступив у Кролевецьке повітове училище. Після трьох років навчання поступив до Новгород-Сіверської гімназії, яку закінчив в 1854 році із золотою медаллю. У тому ж році вступив на медичний факультет Київського університету Святого Володимира.

У 1859 році закінчив університет і отримав ступінь «лікаря з відзнакою». Після випуску працював три місяці міським лікарем в Лаишево Казанської губернії. У жовтні 1859 року був переведений у казанську лікарню, а восени 1861р. призначений лікарем Казанської в'язниці, де працював до липня 1865 року.

Під час перебування в Казані П.І. Перемежко почав наукову роботу під керівництвом фізіолога Ф.Овсянникова. 17 листопада 1863 захистив дисертацію на ступінь доктора медицини в Казанському університеті на тему «О развитии поперечных мышечных волокон из мышечных ядер». У своїй дисертації Петро Перемежко розглядав будову і регенерацію скелетних м'язів. Вказав на роль ядер м'язових волокон при їхньому новоутворенні (1863). Однак його відкриття не отримало заслуженого результату, причиною чого була недостатня роздільна здатність оптичного мікроскопа. По суті, у своїй докторській дисертації він описав міосателітоцити, але відкриті вони були лише у 1961 році А. Мауро.

У квітні 1864 Петро Іванович був нагороджений Міністерством внутрішніх справ набором анатомічних інструментів. 14 вересня 1865 зарахований у відомство Міністерства народної освіти, 17 вересня 1865 був відряджений за кордон на два роки для підготовки до викладання анатомії.

Міністерство освіти фінансувало відрядження сумою 1 600 рублів на рік. Перемежко П.І. відвідав 6 лабораторій у Європі. Він працював у професора Макса Шульце в Бонні, Генріха Фрея і Георга-Генріха Мейера в Цюріху, а також у Відні у Йозефа Гіртля, Ернста Брюкке і Саломона Штріккера. Під час закордонного відрядження досліджував мікроскопічну будову щитовидної залози (головним чином в лабораторії Фрея). У трьох статтях описав іннервацію залози, будову фолікулів, їхнє зростання в ході розвитку тваринного організму, особливості клітин. П.І. Перемежко висловився проти поширеної тоді думки, що колоїд щитовидної залози є результатом патологічного процесу, а також впевнено відніс цей орган до залоз внутрішньої секреції.

У лабораторії Фрея П.І. Перемежко вивчав також клітинну структуру гіпофіза. Досліджуючи зростання хвоста личинки тритона, відкрив і описав мітоз. Перемежко П.І. був автором декількох розділів («Учение о клетке», «Ткань эпителия», «Система мочевых органов», часть «Системы половых органов») в підручнику «Основы к изучению микроскопической анатомии человека и животных», який вийшов під редакцією його вчителя Ф. Овсянникова і гістолога М. Лавдовскій в 1887-1888 роках. Під керівництвом Петра Перемежка дослідження по здатності нервових клітин до поділу виконав студент Ф. Ломинский (майбутній завідувач кафедрою). Він встановив, що до поділу здатні лише нейрони личинок амфібій, але не дорослих тварин. За цю роботу студент отримав золоту ме-

даль, а результати її були опубліковані в німецькому науковому журналі.

У 1878 р. відкрив непрямий поділ клітин тваринного організму (каріокінез); одним з перших найбільш повно описав всі стадії непрямого поділу, які спостерігав прижиттєво і на фіксованих препаратах личинки тритона. Був одним із незалежних першовідкривачів мітозу (разом з Вальтером Флеммінгом і В. Шляйхером).

У жовтні 1868 року П.І. Перемежко був зарахований приват-доцентом Казанського університету, але майже відразу ж був запрошений на посаду екстраординарного професора Київського університету. З 1870 року був ординарним професором, завідувачем кафедри гістології, ембріології і порівняльної анатомії. У 1872-1875 роках був деканом медичного факультету, в 1881-1882 роках - головою Товариства київських лікарів. Отримав чин дійсного статського радника.

Саме за часи керівництва Петра Івановича з'явився перший вітчизняний навчальний посібник «Основания к изучению микроскопической анатомии человека и животных». Петро Іванович дуже переймався станом кафедри. У лютому 1872 р. П.І. Перемежко подав рапорт декану, в якому писав: «При ежегодно возрастающем числе слушателей на медицинском факультете средства гистологической лаборатории делаются более и более недостаточными для правильного преподавания предмета... Для правильного преподавания предмета необходимо приобрести по крайней мере 25 микроскопов, 20 наборов инструментов и нужное количество разной посуды... Честь имени покорнейше просить факультет ходатайствовать перед Советом об удовлетворении этой потребности кафедры». Петро Іванович любив свою кафедру, любив студентів і вони відповідали йому взаємністю. «Врачами выпуска 1873 г. Университета Св. Владимира пожертвовано названному Университету 3000 руб., собранных между ними в день празднования двадцатипятилетия их врачебной деятельности. Проценты с 2000 руб. пожертвованного капитала расходуются представителем кафедры гистологии на нужды гистологической лаборатории Университета, а проценты с 1000 руб. выдаются в пособие нуждающимся студентам медицинского факультета по усмотрению Правления Университета».

З 1891 по 1904 рр. завідувачем кафедрою був Якимович Яків Никифорович. Народився Яків Никифорович в 1848 р. Після закінчення курсу в університеті Св. Володимира в 1873 р. перебував помічником прозектора при кафедрі анатомії в тому ж університеті. У 1880 р захистив дисертацію на ступінь доктора медицини. У 1884 р. був призначений прозектором при кафедрі гістології, а в 1891 році - екстраординарним професором Київського університету.

Особливу увагу Яків Никифорович приділяв загальній гістології, регенерації гладких м'язів, структурі сухожилля, осьових циліндрів нервових волокон, будові зубів, непрямою поділу клітин та ін. Надрукував ряд наукових робіт: «О регенерации гладких мышечных волокон» (Київ, 1880); «Sur la structure du cylindreaxe et des cellules nerveuses» («Journal de l'anatomie et de la Physiologie G. Pouchet», 1888); «К учению о непрямом или сложном делении кле-

ток (Karyokinesis)» («Вестник Общ. Гигиены, Судебн. и Практ. Медицины», 1891); «Об окрашенных костяках» («Университетские Известия», 1900); «О микроскопическом строении молочных зубов нижней челюсти человека каменного периода» (ib., 1900).

Слід зазначити, що в цей час сучасна гістологія вивчалася на препаратах, виготовлених самими студентами. Роботі студентів з препаратами приділяли особливу увагу.

Наступним завідувачем став Федір Іванович Ломинський (1905-1924 рр.). Ломинський Ф.І. народився 20 січня 1856 р. у Києві в сім'ї вчителя. Середню освіту здобув у 2 Київській гімназії. Після її закінчення, у 1876 р. вступив на медичний факультет Університету Св. Володимира. У студентські роки майбутній учений опублікував працю «До питання про поділ нервових клітин» («Исследовать путем опыта у взрослых животных и, кроме того, у зародыша – могут ли размножаться нервные клетки делением?», 1882 р.), за яку отримав золоту медаль.

Доля Федора Івановича Ломинського була складною і не легкою. Після закінчення Університету він був залишений при кафедрі гістології для підготовки до професорського звання, але через рік змушений був перейти на практичну роботу. Із 1882 по 1885 рр. Ф.І. Ломинський займався практичною діяльністю на посаді молодшого лікаря Кам'янець-Подільської губернської лікарні. Потім протягом року він навчався у Військово-медичній академії. Після закінчення Військово-медичної академії вчений успішно склав екзамен на ступінь доктора медицини. У 1890–1891 рр. Ф.І. Ломинський проходив службу у Київському військовому шпиталі. Спочатку він був призначений молодшим лікарем 30-го Драгунського Інгерманландського полку (1890-1891 рр.), а 14 січня 1891 р. переведений на службу в 130-й Херсонський піхотний полк.

У квітня 1891 р. під час засідання Товариства Київських лікарів учений представив матеріали своєї дисертації, звернув увагу на її практичне і теоретичне значення для епідеміології, продемонструвавши при цьому відповідні препарати. Публічний захист дисертації Федора Івановича Ломинського «О паразитизме некоторых болезнетворных микробов на растениях» відбувся в Університеті Св. Володимира в березні 1891 р. Офіційними опонентами були відомі учені – П.І. Перемежко, В.В. Підвисоцький та О.Д. Павловський.

У 1891 р. вчений розпочав працювати помічником прозектора на кафедрі гістології Університету Св. Володимира, і саме з цього часу розпочалася його активна наукова і педагогічна діяльність. Через рік його було призначено прозектором кафедри гістології й ембріології, а з 1896 р. – приват-доцентом. Лише через 13 років після закінчення факультету зміг повернутися і почати читати курс, а з 1906 р. очолив кафедру гістології, якою керував 18 років.

Перед початком роботи на кафедрі гістології Ф.І. Ломинський деякий час працював на кафедрі загальної патології під керівництвом професорів Н.А. Хржонцевського та В.В. Підвисоцького. На практичних заняттях використовувалися готові мікропрепарати з анатомічної будови органів людини. Завдяки старанням завідуючого кафедрою, професора Федора Івановича Ломинського кафедра продовжувала поліпшувати свій матеріальний

стан: з'явилися нові мікротомні, мікроскопи фірми Цейс, поляризаційний мікроскоп, модерний епідіаскоп, до якого вчений власноручно виготовив низку діапозитивів і багато іншого. З'явилася перша колекція воскових ембріологічних муляжів. Продовжує розвиватися науково-дослідна школа кафедри, активізується навчально-методична робота (значно виріс штат кафедри).

У цей період Ф.І. Ломинський започаткував новий навчальний курс – «Мікроскопічна техніка». Незабаром у лабораторії з'явилися покращені мікроскопи, освітлювальні прилади до них, апарати для мікрофотографування, сучасні мікротомні тощо. Завдяки старанням завідувача кафедри гістологічна лабораторія піднялася до рівня Європейських кафедр. Покращення матеріально-технічної бази кафедри сприяло активізації навчально-методичної роботи. Незважаючи на те, що Федір Іванович Ломинський був автором невеликої кількості наукових праць, проте майже всі його дослідження мали фундаментальний характер та сприяли розвитку гістології та медицини. Основна частина наукового доробку вченого присвячена гістолого-морфологічним питанням, проте існують публікації з мікроскопічної техніки, патологічної анатомії, бактеріології (фітопатології) [1, 2].

Естафету завідування кафедрою гістології підхопив учень професора Ф.І. Ломинського видатний український нейрогістолог, професор, громадський діяч, педагог Олександр Григорович Черняхівський (1925-1929 рр.).

Олександр Григорович народився 13 листопада 1869 р. в с. Мазепинці, Васильківського повіту, Київської губернії в сім'ї парафіяльного священика. Після навчання в гімназії в м. Києві в 1893 р. закінчив медичний факультет Університету Св. Володимира.

В Університеті навчалися три брати Черняхівських. Старший і середній брати - Михайло Григорович та Євген Григорович обрали хірургію, а середній брат - Олександр Григорович - ще студентом захопився гістологією. Будучи студентом, Черняхівський О.Г. цікавився наукою і був у числі перших 11 студентів, членів клінічного товариства студентів-медиків Київського університету Св. Володимира.

Був одним із засновників в 1918 р. Українського державного університету, в якому став екстраординарним професором.

З 1918 року О.Г. Черняхівський - професор кафедри гістології та ембріології Київського медичного та Київського ветеринарно-зоотехнічного інститутів, а з 1924-го - аж до арешту їхній керівник. Працюючи одночасно в двох Київських інститутах, професор О.Г. Черняхівський був головою медичної секції Всеукраїнської академії наук (1923-1929 рр.), проводив активну науково-дослідну роботу. У 1926-1927 рр. перебував у закордонному відрядженні в Німеччині. Працював у Нейробіологічному інституті Берлінського Університету, де вдосконалював свої вміння в лабораторії А. Фохта. У Нейробіологічному інституті О.Г. Черняхівський познайомився з талановитим учнем С. Рамон-Кахалю - Лоренто де Но, який допоміг йому потрапити в Мадридський університет, де вчений мав змогу попрацювати та обмінятися досвідом з одним із найвідоміших творців нейрології С. Рамон-Кахалем. Результати наукових досліджень висвітлювалися на сторінках Кахалівського

журналу «Travaux». Пізніше, побував в Італії, Іспанії. Працював в інституті біології (у м. Даалеме) у відділенні професора Т. Петерфі, з яким ділився досвідом та вдосконалював свої знання із мікроскопічної техніки.

Олександр Григорович пройшов всі службові сходинки на кафедрі гістології та згодом очолив її. За час його керівництва кафедрою школа нейрогістології продовжує рости і міцніти. Отримані дані сприяли утвердженню та розвитку нейронної теорії. Однак нейрогістологічний напрям був не єдиним, на кафедрі вивчалися скелетні м'язи, хромосоми, сперматогенез і багато іншого. Автор праць з розвитку і становлення центральної та периферичної нервової системи. Одним із перших українських морфологів використав імпрегнацію сріблом по Гольджи-Кахалю для виявлення нервових елементів. Дослідив інервацію злюкисних пухлин, уперше описав рецепторні закінчення на ракових епітеліальних клітинах.

Науково-педагогічна діяльність О.Г. Черняхівського була в 1929 році перервана його арештом за участь у націоналістичній організації «Спілки визволення України». Він та його дружина були засуджені до п'яти років тюрми у в'язнення, але зважаючи на їхній похилий вік, були заслані з міста Києва на поселення у місто Сталіно (нині Донецьк).

Після повернення у місто Київ (1934 р.) продовжував наукові дослідження в Інституті клінічної фізіології АН УРСР.

Вніс вагомий внесок у розвиток природничих наук на території України в 1921-1929 рр. У 1918-1929 рр. Черняхівський О.Г. активно публікував свої роботи в «Українських медичних известиях» («Про наукову і популярну літературу на Україні» (1918), «Про будову тваринного та рослинного тіла» (1925), «З'їзд українських лікарів у Львові в 1924 р.» (1925), «Ф. І. Ломинський — як вчений, вчитель та громадський діяч» (1928), «Про чутливі закінчення в *sinus caroticus*, інервацію *glomus caroticum* та про закінчення *p. depressoris* у людських зародків» (1929) та ін.).

Олександр Григорович Черняхівський - один із творців української медичної термінології. Разом з Ф. А. Цешковським видали в 1925 році перший «Латино-український анатомічний словник» - «*Nomina anatomica Ucrainica*». У 1926 році він став автором першого словника ембріологічної номенклатури українською мовою - «Матеріали до ембріологічної номенклатури», крім того, він автор «Великого словника анатомічної ветеринарної термінології». Один з авторів «Російсько-українського словника» (Київ, 1920) [3].

Наступним завідувачем кафедрою став випускник Харківського медичного інституту, учень професора В.Я. Рубашкіна професор Семен Дмитрович Шахов (1930-1953 рр.). Час його керівництва співпав з другою світовою війною. Під час евакуації (1941-1943 рр.) кафедра перемістилась у дві кімнати однієї зі шкіл Челябінська. На щастя, будівлі у м. Києві збереглися і після повернення кафедра розмістилась у своєму попередньому приміщенні. Більша частина речей та приміщення були збережені від пограбування та пожежі завдяки одному з найстаріших працівників кафедри Ф.А. Назарову. Федот Антонович зробив неможливе: він зберіг фактично все, що було зали-

шено у Києві: обладнання, препарати, найціннішу бібліотеку кафедри гістології, а також майно кафедри патологічної фізіології. З 19 вересня 1941 року і до 7 листопада 1943р. Федот Антонович захищав кафедри від окупантів, розкрадачів і мародерів.

Семен Дмитрович Шахов – яскрава творча особистість, людина художньо обдарована, автор понад 60 наукових робіт з різних питань гістології та ембріології, включаючи 3 монографії. Він був прекрасним лектором, багато уваги приділяв пошуку оригінальних способів оптимізації викладання предмету (особливо з питань ембріології), розширенню арсеналу засобів наочності. Підготував 16 докторів і кандидатів наук. Саме Шаховим С.Д. було покладено початок виготовленню наочних посібників для занять співробітників кафедри із студентами. Під керівництвом професора Шахова С.Д., співробітники кафедри поглиблено вивчали процеси ембріогенезу в нормі та при патології. Був заснований ембріологічний музей кафедри, були зібрані зародки на різних етапах розвитку. Професор С.Д. Шахов приймав активну участь в організації музею, навіть колір стін був підібраний самим професором (в музеї неодноразово проводився ремонт, але колір стін зберігся і по цей день) [4].

В 1954 р. кафедру очолив професор Микола Іванович Зазибін. Микола Іванович народився 08(21) грудня 1903, м. Таганрог, в сім'ї вчителя. Після закінчення гімназії (1919 р.), вступив на медичний факультет Донського (Північно-Кавказького) університету. Будучи студентом працював служителем, препаратом, лаборантом на кафедрі гістології університету. У 1925 р. закінчив університет і був узятий асистентом на кафедру гістології. Біографія М. І. Зазибіна свідчить про його обдарованість, поєднану з працелюбністю та невтомною енергією.

Очолив кафедру гістології Івановського державного медичного інституту (ІДМІ). У 1934 році в Івановському медичному інституті була введена посада заступника директора з наукової роботи. Ним став (на громадських засадах) молодий, талановитий вчений професор Микола Іванович Зазибін. Дисертацію на здобуття вченого ступеня доктора медичних наук - «Ембріогенез периферической нервной системы» захистив у 1935 році.

Доля відкрила йому шлях в Україну, і в 1944 році М. І. Зазибін переїхав до Дніпропетровська, де очолив кафедру гістології медичного інституту. У 1944 р. був призначений завідувачем кафедрою гістології Дніпропетровського медичного інституту. У 1952 році був обраним членом-кореспондентом Академії медичних наук СРСР. З 1954 р. по 1975 р. завідувач кафедри гістології з ембріологією Київського медичного інституту (КМІ). П'ять років був заступником ректора КМІ з наукової роботи.

Переїзд професора М.І. Зазибіна співпав з введенням в експлуатацію нового спеціально збудованого морфологічного корпусу Київського медичного інституту по Брест-Литовському шосе, 82 (нині проспект Перемоги, 34). Поступово, розвиваючись під керівництвом Миколи Івановича, кафедра стала взірцем, однією з найкращих у Радянському Союзі [5]. Також важливо зауважити, що завдяки великим зусиллям самого Зазибіна М.І. та його співробітників на кафедрі гістології Київського медично-

го інституту була створена унікальна колекція гістологічної техніки, музей історії мікроскопа, портретна галерея видатних гістологів (галерея досі знаходиться у навчальному коридорі кафедри у загальному доступі для студентів та відвідувачів кафедри). Протягом наступних років музей поповнювався новими експонатами. У музеї представлені мікроскопи XVII-XX ст. Крім того, представлені мікромтоми різної конструкції, модель електронного мікроскопа [6, 7, 8].

М.І. Зазибін став засновником нового напрямку у вітчизняній нейрогістології, присвяченого вивченню закономірностей вікових і реактивних змін периферичної нервової системи. А сама кафедра по праву вважалась і вважається передовою на Україні. М.І. Зазибін створив провідну наукову школу. Результатом цих досліджень стало продовження та розвиток наукових досліджень його учнями та послідовниками. Дослідження периферичної нервової системи продовжували учні на кафедрі гістології Київського медичного інституту, а саме К.С. Кабак, А.К. Коломійцев та інші. Студенти та молодь поважали професора, вони бачили в ньому професіонала, педагога і друга, який завжди прийде на допомогу в скрутний момент. Щоденно приходив рано-вранці на кафедру, а йшов з роботи пізно ввечері. Часто професор запрошував співробітників додому для продовження наукової бесіди. Його можна назвати останнім романтиком гістології. М.І. Зазибін прекрасно знав художню літературу, був майже професійним єгиптологом. Одночасно захоплювався рибалкою та водними видами спорту. У будь-якому товаристві Микола Іванович привертав увагу, слухати його завжди було цікаво. Всіх вражала його ерудиція та чудова пам'ять.

Починаючи з 1968 року, кафедра гістології та ембріології Київського медичного інституту є базою підвищення кваліфікації викладачів кафедр гістології медичних ВУЗів України.

Наступним завідуючим став Костянтин Степанович Кабак (1976-1992 рр.), (народився 21.05.1924 р., м. Катеринослав, нині м. Дніпропетровськ) який у своїх наукових дослідженнях підхопив естафету вивчення нервової системи, яка триває і досі. Костянтин Степанович закінчив Дніпропетровський медичний інститут (1951 р.). У 1969 році захистив докторську дисертацію на тему: "Матеріали к изучению реактивных изменений и свойств периферической нервной системы новорожденных". Костянтин Степанович був не тільки провідним гістологом, але й видатним педагогом та керівником. Професор був деканом медичного факультету (1969-1970 рр.), протягом багатьох років проректором з наукової роботи, а згодом проректором з навчальної роботи (1971-1987 рр.) Київського медичного інституту (нині Національний медичний університет імені О.О. Богомольця) [10].

Професор Костянтин Степанович Кабак – автор понад 120 наукових праць, присвячених вивченню ембріогенезу, будівлі, вікових і реактивних змін і властивостей периферичної нервової системи. Учасник другої світової війни. Нагороджений орденами Трудового Червоного Прапора, Вітчизняної війни I ступеня, «Знак Пошани» і медалями.

З 1992 року і донині кафедрою завідує член-кореспондент НАМН України, професор, д.мед.н. Юрій Богданович Чайковський. Кафедра гістології та ембріології є провідною кафедрою, на базі якої проходить курси підвищення кваліфікації професорсько-викладацький склад всіх кафедр гістології медичних університетів України. Наукове життя кафедри вражає своєю активністю та різноманіттям. Нині на кафедрі роблять нові наукові відкриття, нейрогістологічна школа продовжує своє життя в роботах учнів та послідовників, продовжуються дослідження не тільки нервової тканини, системи, але і інших систем організму, на кафедрі проводяться ембріологічні дослідження.

Конфлікт інтересів.

Автори заявляють, що не має конфлікту інтересів, який може сприйматися таким, що може завдати шкоди неупередженості статті.

Джерела фінансування.

Ця стаття не отримала фінансової підтримки від державної, громадської або комерційної організації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Горак В. В. Професор Ф. І. Ломинський — засновник гістофізіологічного напрямку сучасної вітчизняної медицини // *Історія науки і біографістика*. — 2015. — № 1.
2. Ломинський Федір Іванович. // *Українська радянська енциклопедія: у 12 т./ за ред. М. Бажана*. — 2-ге вид. — К.: Головна редакція УРЕ, 1981. — Т.6.
3. Константиновський Г.А., Чайковський Ю.Б. Жизнь и деятельность украинского нейрогистолога О.Г.Черняховского // *Физиолог. журнал*. — 1995. — Т.41, № 1-2. — С. 122-128.
4. В. А. Ульянов, В. Е. Бреус К 110-ЛЕТИЮ Создания Кафедры гистологии, цитологии и эмбриологии // *Одесский медицинский журнал*. — №4 (120). — 2010. — С. 67-70.
5. 150 лет Киевскому медицинскому институту / Е.И. Гончарук, Н.Н. Зайко, И.И. Бобрик и др. — К.: Здоровье, 1991. — С. 74-77.
6. Портретна галерея видатних гістологів/ За редакцією Ю.Б. Чайковського, Л.М. Сокурєнко. — К., 2014. — 75 с.
7. Ханаєв Л.І. М.І. Актуальні проблеми нейрогістології та нейроонтогенезу, Матеріали наукової конференції, присвяченої 90-річчю з дня народження М.І. Зазибіна. — Київ, 1994. — 85 с.
8. Чайковський Ю.Б., Шобат Л.Б. Ілюстрований каталог мікроскопів. — К., 2014. — 12 с.
9. Погорєлов Ю. В., Виноградов С. Ю. — "Николай Иванович Зазибин — основатель школы ивановских гистологов: (к 100-летию со дня рождения)" // *Морфология*. — 2003. — N4. — С. 107-109.
10. Кульчицкий К.И., Коломийцев А.К., Константиновский Г.А. Константин Степанович Кабак (К 60-летию со дня рождения) // *Архив анатомии, гистологии и эмбриологии*. — 1984. — Т. 87, № 9. — С. 108-109.

**КРАТКИЙ ОЧЕРК ИСТОРИИ СТАНОВЛЕНИЕ
КАФЕДРЫ ГИСТОЛОГИИ И ЭМБРИОЛОГИИ
НАЦИОНАЛЬНОГО МЕДИЦИНСКОГО
УНИВЕРСИТЕТА ИМЕНИ А.А. БОГОМОЛЬЦА**

*Ковалевська Е.А., Остапенко Е.В.,
Запрывода Л.П.*

*Національний медичний університет
імені А.А. Богомольця, г. Київ, Україна*

Резюме. Кафедра гистологии и эмбриологии появилась в нашем университете благодаря деятельности анатомов. Среди них весомый вклад внес В.А. Бец, которого справедливо называют ее «крестным отцом». Кафедра сначала находилась в двух аудиториях анатомического корпуса на ул. Фундуклеевской (ныне ул. Богдана Хмельницкого, 37), а впоследствии разместилась в одноэтажном доме рядом. Во время эвакуации (1941-1943 гг.) кафедре пришлось переместиться в г. Челябинск. К счастью, здания в г. Киеве были сохранены, и по возвращению кафедра разместилась в своем предыдущем помещении. При вводе в эксплуатацию морфологического корпуса Киевского медицинского института по Брест-Литовскому шоссе, 82 (ныне проспект Победы, 34) кафедра переехала в новое здание и по сей день размещается там. Каждый, кто руководил кафедрой, внес огромный вклад в ее развитие. Только благодаря их стараниям, кафедра стала образцом, одной из лучших. Выдающиеся гистологи, заведующие кафедрой: Перемежко Петр Иванович (1868-1891), Якимович Яков Никифорович (1891-1904), Ломинский Федор Иванович (1905-1924), Черняховский Александр Григорьевич (1925-1929), Шахов Семен Дмитриевич (1930-1953), Зазыбин Николай Иванович (1954-1975), Кабак Константин Степанович (1976-1992). С 1992 года и по сей день кафедрой заведует член-корреспондент НАМН Украины, профессор, д.м.н. Юрий Богданович Чайковский. На кафедре делают новые научные открытия, нейрогистологическая школа продолжает свою жизнь в работах учеников и последователей, продолжают исследования не только нервной, но и других систем организма, проводятся эмбриологические исследования.

Ключевые слова: кафедра гистологии и эмбриологии, история становления и развития.

**SHORT HISTORY OF DEVELOPMENT OF
DEPARTMENT OF HISTOLOGY AND
EMBRYOLOGY OF BOGOMOLETS
NATIONAL MEDICAL UNIVERSITY**

*E. Kovalevskaya, E. Ostapenko,
L. Zaprivoda*

*Bogomolets National Medical University,
Kyiv, Ukraine*

Summary. Department of Histology and Embryology appeared at our university through the work of anatomists. Volodymyr Betz has made an important contribution to the development, so he is fairly called "godfather". Originally, department located in two classrooms of anatomical corps on Fundukleivska str. (now it is called Bogdana Khmel'nitskogo str., 37), but then department was placed in a one-story house nearby. During the evacuation (1941-1943) department had to be moved into Chelyabinsk. Fortunately, the buildings in Kyiv have been preserved and department has returned in its previous location. When morphological building of the Kiev Medical Institute in Brest-Litovskiy highway 82 (now Peremogi Avenue, 34) was ended, department moved to a new building and is still located there. Everyone who headed the department made an enormous contribution to its development. Only through their efforts the department has become a model, one of the best. Famous histologists: Petro Peremezhko (1868-1891), Yakiv Yakymovych (1891-1904), Fedir Lomynskiy (1905-1924), Olexandr Chernyakhivskiy (1925-1929), Semen Shahov (1930-1953), Mykola Zazybin (1954-1975), Kostyantyn Kabak (1976-1992) were heads of the department. Since 1992 until now, the department has been being managed by the Corresponding member of NAMN of Ukraine, Professor, MD Yuriy Bogdanovich Chaikovskiy. New scientific discoveries is being made at the department, neyrohystological school continues its life in the works of students and followers. The study of nervous system is continuing, but other systems is being studied too; new embryological research is being held.

Key words: department of histology and embryology, the history of formation and development.